

מתוך סדרת הספר

עלון כל המועדים

הליכות והלכות בענין

"סימני ראש השנה" – "סעודת ראש השנה"

טעם אחר: איסור ניהוש שייך רק כשתולה במעשים שאין להם שום דמיון לסימן כגון שנפלה פיתו מפיו וחושש שיבוא לו היוזק משא"כ הסימנים שאנו עושים בראש השנה שיש באכילתם דמיון טוב לסימן טוב אין בזה משום מנחש (קרבן אורה הוריות יב, א).

טעם אחר: כיון שכל הסימנים הן לטובה שיהיה שנה טובה ומבורכת ואין בהם הוראה לרעה לכן אין בזה משום מנחש [מהרש"א לשיטתו שניהוש הוא רק אם הוא עושה סימן לדבר רע].

זמן אכילת הסימנים

יש הנוהגים: לאכול סימנים רק בליל א' דר"ה (אלף המגן תר ט), הטעם: לפי שפירשו את דברי הגמרא "בריש שתא" שצריך לאכול סימנים רק בכניסת השנה בראשיתה בליל א' דר"ה (בני יששכר תשרי מאמר ב אות יא).

יש הנוהגים: לאכול גם ביום ב' (שערי תשובה תקפג בשם א"ר תקפג), הטעם: שפירשו "בריש שתא" היינו ב' לילי ר"ה (עיין מועדים וזמנים ח"א עמוד ק, עיין אור ישראל מאנסי יג שהרחיב בדבר).

יש הנוהגים: לאכול גם בסעודה ביום (שו"ע תקפג ש"ע" שם, מטה אפרים תקצו ד).

יש הנוהגים לאכול בכל עשרת ימי תשובה, והטעם: משום דס"ל שכל עשרת ימי תשובה נקראים ריש שתא (לקט יושר בשם בעל תרומת הדשן).

מנהגו של הגרש"א: הגרש"א נהג לאכול בב' ימים דר"ה ונהג ביום ב' לומר יהי רצון בקיצור ובמהירות, והטעם: לפי שבגמרא מובא ענין זה ב' פעמים, בגמרא בהוריות נאמר להראות את הסימנים, ובגמ' בכריתות כתוב לאכול את הסימנים ולכן אמר שאפשר לקצר ביום ב' (ועלהו לא יכול ח"א ע' ר"ח).

אכילת אחרי ברכת המוציא

הטעם שאוכלים את הסימנים בסעודת ליל ר"ה אחר אכילת פרוסת המוציא: לפי שאין לאוכלם לפני ברכת המוציא משום שהוי הפסק בין הקידוש לסעודה (מטה אפרים תקפג ס"ק א).

אמר אב"י השתא דאמרת סימנא מילתא היא, לעולם יהא רגיל למיכל בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי (הוריות יב, א).

הטעם באכילת סימנים בר"ה

נוהגים לאכול בליל ראש השנה מיני פירות ובשעת אכילת הסימנים אומרים על כל פרי "יהי רצון" (שוש"ע תקפג, א), הטעם: כיון שהוא תחילת שנה נוהגים לעשות לסימן טוב לאכול הדברים הרומזים לזה (חיי אדם כלל קל"ב, ומשנ"ב תקפג ס"ק ד).

טעם אחר: כדי להזכיר לאדם שהוא עומד בדין ביום זה ויתעורר לתשובה (אליה רבה תקפג בשם השל"ה).

טעם אחר: לפי שבר"ה אנו מבקשים על עניני מלכות שמים כשמתפללים "ובכן תן פחדך", "ותמלוך אתה לבדך", ועל עניני עולם הזה אנו מבקשים רק ברמז ע"י אכילת הסימנים (ספר התודעה ח"א).

רמז מהתורה לאכילת סימנים: דכתיב (שמות טו כה) "שם שם לו חוק ומשפט" ור"ה הוא יום המשפט וסמך ליה "וימתקו המים" ר"ל ביום המשפט יאכל דברים מתוקים וזה סימן טוב שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה (מהר"ל הלכות ר"ה אות ז).

הטעם שאין חוששים באכילת סימנים לאיסור "לא תנחשו"

לפי שהניהוש הזה טוב ורובו מיסוד הגמרא ואגדה על ראשי כבשים שאנו אוכלים כדי שיוזכרנו הקב"ה לטובה וישימנו לראש ולא לזנב (מרדכי יומא רמז תשכג הביא אור זרוע רנז).

טעם אחר: לפי שהרבה דברים הותרו לפעמים אף אם דומים לנחש, ולא מדרך נחש חלילה אלא דרך סימן לעורר בו לבבו להנהגה טובה ולכן נוהגים ליתן סימנים בליל ראש השנה ובכדי שלא להיכשל בהם לעשות בהם דרך נחש תקנו לומר עליהם דברים המעוררים לתשובה והוא שאומרים בקרא "יקראו זכויותינו" (מאירי הוריות יב, א).

לע"נ אמי מורתי הרבנית מרת אביבה לב ע"ה בת הגאון הגדול רבי משה הרש"ל זצ"ל
גלב"ע ה' תשרי תשע"ח

נחלקו הפוסקים האם מזכירים שם באמירת ה"יהי רצון",

המשנ"ב מביא את ה"יהי רצון" עם שם ה' (תקפג ס"ק ב).

מנהגו של הגרשז"א היה נוהג לומר "יהי רצון" בשם ה' רק במין הראשון במין השני אמר יהי רצון בלי שם ה', והטעם: משום שקשה לו לכוון בראוי בהזכרת השם (הליכות שלמה פ"א אורחות הלכה 70).

צורת האכילה והברכה

לוקח הפרי מברך, אוכל קצת, ואומר ה"יהי רצון" וממשיך באכילה.

הטעם שמברך בצורה הזאת, לפי שלפני הברכה אי אפשר לומר ה"יהי רצון", לפי שאין ראוי לבקש על עצמו לפני שמברך את הקב"ה, ולומר יהי רצון אחרי שאוכל, אי אפשר לומר לפי שאין לו על מה לחול שכבר אכל, לכן עושים בצורה הזאת (מגן אברהם תקפג ב, משנ"ב תקפג ד).

כוונה באמירת יהי רצון

דברים אלו הנאכלים ונאמרים אין לאומרים בדרך תפילה, והטעם: לפי שאין תפילה בדרך אכילה אלא יאמרנה בדרך אמונה ובטחון (חכמה שלמה).

בכוונתם: שיתעורר אדם בתשובה כשאומר יהי"ר ויתפלל על זה בלב שלם (משנ"ב תקפג ס"ק ב בשם הא"ר בשם השל"ה).

כשאוכל הסימנים יש להקדים קודם פרי משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ורבים נהגו לברך תחילה על התפוח, ואם אינו רוצה לשנות המנהג הקדום לא יניח את הפירות שמשבעת המינים על השולחן עד אחר שיברך על התפוח (הגרשז"א הליכות שלמה פרק א כו, תמר"ה דבר הלכה שם).

עוד אפשר לומר כנתבאר (בהלכות ברכות) שאין צורך לשנות מסדר האכילה בכדי להקדים החביב או מין שבעה, ה"ה כיון שמנהג לאכול תחילה את התפוח כמו שכתב בכה"ח שמנה לאכול תפוח ראשון לסימן טוב לכן אין צריך להקדים התמר אע"פ שהוא ממין שבעה (ע"פ כה"ח תקפג יג).

בכוונת הברכה: יכוון לפטור בברכת העץ וברכת האדמה גם המינים שיבואו אח"כ שברכתם העץ והאדמה (הגרשז"א הליכות שלמה פרק א יח).

מי שאינו יכול לאכול הסימנים: כשאנו יכול לאכול הסימנים מחמת בריאות יכול להניח לפניו ולהביט בהם ולומר את יהי רצון (ערהו"ש).

תפוח בדבש

כסימן לשנה טובה ומבקשים "שיחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" הטעם שאוכלים תפוחים, לפי שהשכינה נקראת תפוח כמו שכתוב "חקל תפוחין" ומבקשים שימתיק לנו את הדין על ידי כך (ט"ז תקפג ב).

טעם אחר: לפי שבתפוח יש ג' הנאות טעם, מראה, וריח, והוא סימן טוב לבקשת שפע הכללי שהוא בני, חי, ומוזני (בן איש חי נצבים אות ד עיין שם עוד טעמים).

טעם אחר: על פי הגמרא (שבת פר"ע) א"ר ב"ח מאי דכתיב (שהש"ר ב, ג) "כתפוח בין עצי היער" מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע.

ואוכלים אותו עם דבש: ע"פ סוף הפסוק דכתיב (שהש"ר שם) "בצלו חמדתי ופריו מתוק לחכי" (זכרון יהודה ח"ב רלו).

שנה טובה ומתוקה

הטעם שכופלים "טובה ומתוקה"

לפי שכמה פעמים יש לו לאדם טובה אבל אינו מרגיש בה שהיא טובה אלא שהוא מוכרח להאמין כי בודאי לטובה שהרי מאתו יתברך לא תצא הרעות לכן מבקשים "שנה טובה ומתוקה" דהיינו שהשנה תהיה טובה עד כדי כך שנרגיש בה היטב בחושים הטבעיים שהיא טובה כמו שמרגישים את מתיקות הדבש ונהנים ממנו.

דבש דבורים

הטעם שעדיף דבש דבורים [חי]: לפי שהדבורים הם כמו נקמה לפי שעושים לפעמים נקמה כמו שמוכח מהפסוקים (תהילים קיח, יב) וכן מה שיוצא מהם הוא מתוק והוא סימן לדבר שיוצאים ממידת הדין למידת הרחמים, ודווקא דבש חי הוי סימן וראיה ממה שאנו מבקשים ומתפללים בר"ה בשביל חיים (לקט יושר הלכות ר"ה עמוד 124 ח).

בדינו: מברך "בורא פרי העץ", והטעם: משום דהוי דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה (ט"ז תקפג ב). הטעם שמברך על התפוח ולא על הדבש: משום שהדבש מפל לתפוח (משנ"ב תקפג ס"ק ג).

על הרימון אומר "יהי רצון...שירבו זכויותינו כרימון"

הטעם שמבקשים כן אף שאמרינן בגמרא (ברכות נז, א, סנהדרין לז, א) אפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון א"כ מה הרבותא הכא (פרי חדש או"ח תקפג מטה יהודה תקפג).

שמה דאמרינן בגמרא שאפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון בכל שנותיהם אמר אבל כאן מתפללים שבכל שנה ושנה ירבו זכויותינו כרימון א"כ פשו להו מפי (פרי חדש תקפג).

טעם אחר: אע"פ שכך נאמר כל אדם לעצמו אינו מחזיק בעצמו בכך ולכך מברך (מטה יהודה שם).

טעם אחר: אע"פ שיש לו הרבה מצוות מ"מ אפשר שיש לו יותר עבירות מהמצוות, אבל בראש השנה שנקט לשון ריבוי ר"ל שיהיו הזכויות מרובין מהעונות ועל ידי כך נקרא צדיק גמור (מטה יהודה שם).

"יהי רצון שירבו זכויותינו"

הטעם שמבקשים כן דא"כ זה שייך אם לאדם אין את הזכויות הללו איך ירבו הביאור על פי מה שכתבו חז"ל (יומא פו, ב) שעל ידי תשובה מאהבה הזדונות נעשים לו כזכויות ולכן אנו מבקשים שנוכח לעשות תשובה מאהבה ואז יתרבו זכויותינו כי על ידי הזדונות יתווספו לחשבון הזכויות (רבי אפרים זלמן מרגליות מבראד).

רוביא וכתתי: על רוביא מבקש "שירבו זכויותינו", ועל כרתי מבקש "שיכרתו שונאינו" (שו"ע קפג א), והוא על דרך שאנו מתפללים "והאלילים כרות יכרתון" (ספר תורת אמת לר"ה דף ב, ב),

ראש כבש, או ראש של דג: ואומר "יהי רצון מלפני... שנהיה לראש ולא לזנב", ואוכלים ראש של כבש וטוב יותר של איל (משנ"ב שם ו), וזכר לאילו של יצחק שהקריב אברהם אבינו, שנאמר (בראשית כב, יג) "וישא אברהם את עיניו וכו'" (תשב"ץ קמן קית, מור שם).

בהגהות אשר"י (ר"ה פ"א סימן ה) כתב למבול ראש הכבש בדבש.

דגים: ראש של דג: מברכים "יהי רצון... שנרבה ונפרה כדגים". הטעם באכילת דגים: כדי שלא ישלש עין הרע כדגים שאין עין הרע שולט עליהם.

טעם אחר: לפי שהדגים אין להם גבינים ועיניהם פקוחות תמיד ומעוררים בזה עינא פקחא דלעילא שרומז על רחמים (אלף המגן תקפג כג).

ריאה: יש האוכלים ריאה, והטעם: מפני שהיא קלה, טעם אחר: מפני שהיא מאירת עיניים (כל בו סד), ואומרים "יהי רצון שתהיה שנה קלה" (מור תקפג ב).

אתרוג: יש שנהגים לאכול אתרוג בליל ראש השנה (מור מביא גירסת אב"י בהורית ו, א).

הטעם: לפי שאדם הראשון חטא ביום ראש השנה, ויש דעות שאומרות שעץ הדעת היה אתרוג, לכן אוכלים אותו בשביל לתקן החטא על ידי ברכה על האתרוג.

טעם אחר: כדי לבקש שנוכח לקיים מצוות אתרוג. ועוד מה אתרוג פרי הדר הוא כך אנו נהיה מהודרים במצוות (סידור הגאונים ראש השנה מערכת התפילה שער ז פרק ח יב).

טעם אחר: ע"פ הגמרא (ברכות נז, א) הרואה אתרוג בחלום הדור הוא לפני קונו, זכר לזה אוכלים אתרוג שהוא סימן טוב לראש השנה שנהיה הדורים (ספר יוסף את אחיו).

הטעם שאין אוכל כל דבר אם טוב הוא יהיה כנגד ישראל ואם הוא רע יהיה כנגד עכו"ם,

דווקא אלו הפירות שהם עצמם מתוקים, ואם יהיה פרי לא מתוק עם ברכה לשנה טובה לא יאכל אותו משום שאינו מתוק בעצם (אלף המגן תקפג כא).

הטור כתב הטעם באכילת קרא מפני שממהר לגדול, הט"ז בשם ספר האגודה כת בטעם באכילת רוביא וכתתי כיון שהם גדלים מהר סימן טוב הוא (תקפג ס"ק א) בביאור הגר"א מוסיף דגדלי מהר וממתקי ולכן אוכלים דוקא אלו הדברים (שם ס"א).

טבילה בדבש

יש הנוהגים: לטבול פרוסת המוציא בדבש (משנ"ב תקפג ג), עד שמחת תורה.

טבילה בדבש ומלח לפניו: המשנ"ב (תקפג ג), כתב לטבול רק בדבש ומשמע רק בדבש ולא במלח, וכן נהג הגרשז"א (הליכות שלמה ראש השנה אורחות הלכה הערה 77). אבל דקדק שיהיה לפניו מלח וכן נהג החזו"א (תורת המועדים ס"ק ג) לטבול רק בדבש ולא במלח.

יש שנהגו לטבול גם בדבש וגם במלח (קצה המטה תרה ס"ק לה בשם ספר בינה לעיתים), וכך נהג הגר"ח זוננפלד שאחר הטבילה בדבש טעם ממנה וטבל את צידה השני של החלה במלח (שו"ת שלמה חיים סימן שמו).

יש שנהגו לטבול תחילה במלח ולאכול ורק אחר כך לטבול בדבש (טעמי המנהגים אות תשו).

מנהגים שבאכילה

ספרי לב המועדים

